

РЕГИОНАЛНИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ СМЕДЕРЕВО

Деспота Ђурђа 37, 11300 Смедерево • тел./факс +381 26 46 22 309
e-mail: office@spomenikikulture.rs • www.spomenikikulture.rs

Број:
Смедерево:

С Е П А Р А Т

О ТЕХНИЧКИМ УСЛОВИМА ИЗГРАДЊЕ У СМЕДЕРЕВСКОЈ ТВРЂАВИ И ЊЕНОЈ НЕПОСРЕДНОЈ ОКОЛИНИ

Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево приступио је изради *Сепарата о техничким условима изградње у Смедеревској тврђави и њеној непосредној околини*, на основу чл. 31. става 3. Закона о планирању и изградњи¹, а у вези одредбе члана 2. став 1 тачка 68) Закона о планирању и изградњи, поступајући по налогу из записника о инспекцијском надзору (бр. 000668004 2024 14810 009 002 042 001 од 17.04.2024. године) републичког урбанистичког инспектора.

Одредба члана 2. став 1 тачка 68) Закона о планирању и изградњи дефинише

СЕПАРАТ О ТЕХНИЧКИМ УСЛОВИМА ИЗГРАДЊЕ (у даљем тексту: Сепарат) као документ који доноси ималац јавних овлашћења у оквиру своје надлежности кад плански документ не садржи услове, односно податке за израду техничке документације, који садржи одговарајуће услове и податке за израду техничке документације, а нарочито капацитете и место прикључења на комуналну и другу инфраструктуру према класама објеката и деловима подручја за које се доноси.

С Е П А Р А Т

О ТЕХНИЧКИМ УСЛОВИМА ИЗГРАДЊЕ У СМЕДЕРЕВСКОЈ ТВРЂАВИ И ЊЕНОЈ НЕПОСРЕДНОЈ ОКОЛИНИ

Увод

У поступку израде програма Плана детаљне регулације зоне „Дунавска обала“ (Веслачки клуб — „Марина“) у Смедереву, урађена је Студија заштите која садржи услове чувања, одржавања и коришћења споменичког наслеђа и утврђене мере заштите у оквиру граница регулационог плана „Смедеревска тврђава са заштићеном околином“ (бр. 90/4 -2005 из маја 2005. год.) коју је израдио Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево, а верификовао Републички завод за заштиту споменика - Београд својим решењем бр. 90/5-2005. од 06.06.2005. год. На основу Решења Републичког завода за заштиту споменика културе Београд бр.40/2483 од 28.12. 2005. год. утврђене су мере техничке заштите за изградњу заштитне обалоутврде у Смедереву у непосредном окружењу, у подручју плана, којим је дефинисан начин, положај, облик заштитног објекта у његов однос према Тврђави, непосредном окружењу и деловима урбаног система града.

За потребе израде *Сепарата о техничким условима изградње у Смедеревској тврђави и њеној непосредној околини* коришћена је Студија заштите која садржи услове чувања, одржавања и коришћења споменичког наслеђа и утврђене мере заштите у оквиру граница регулационог плана „Смедеревска тврђава са заштићеном околином“ (бр. 90/4 - 2005 из маја 2005. год.) и План намене простора и објеката Смедеревског града — усвојен од стране Комисије за предлагање мера техничке заштите и других радова на

¹ („Службени гласник РС“ бр. 72/2009, 81/2009 – испр., 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – одлука УС, 50/2013 – одлука УС, 98/2013 – одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023)

непокретним културним добрима Министарства културе РС и Републичког завода за заштиту споменка културе Београд, број 3/346 од 14.08.1997. године, аутора проф. др Јована Нешковића.

Смедеревска тврђава је проглашена за културно-историјски споменик под заштитом државе Одлуком одељења за заштиту споменика културе при Уметничком музеју у Београду од 08.10.1946. године, што је обновљено Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда 20.10.1975. године којим Смедеревска тврђава добија статус споменика културе. За споменик културе од изузетног значаја утврђена је 1979. године што је објављено у „Службеном гласнику СР Србије“, бр. 14/79.

План заштите

План заштите обухвата целовити комплекс Смедеревске тврђаве – простор унутар бедема тврђаве и заштићену околину одређену актом о утврђивању Смедеревске тврђаве за споменик културе. Заштита околине је дата кроз посебне мере заштите, везане за програм деловања унутар сваког сегмента – подцелине препознате у валоризацији, док је простор унутар бедема целовити прилог - План намене простора и објеката Смедеревског града – усвојен од стране Комисије за предлагање мера техничке заштите и других радова на непокретним културним добрима Министарства културе РС и Републичког завода за заштиту споменка културе Београд, број 3/346 од 14.08.1997. године, аутора проф. др Јована Нешковића.

ПРОСТОР УНУТРАШЊОСТИ СМЕДЕРЕВСКЕ ТВРЂАВЕ

I КОНЗЕРВАЦИЈА, РЕСТАУРАЦИЈА И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА

Обухват

Простор оваквог деловања обухвата поред унутрашњости Тврђаве и простор непосредно уз бедеме, кога чине и спољашњи одбрамбени зидови и турске куле на угловима тврђаве.

Концепт заштите

Ослања се на мере потпуног очувања историјског амбијента и оригиналних делова комплекса, али и на мере ревитализације, којима би читав споменик добио могућност за функционисање и даље трајање.

Ревитализацију овог дела, који представља основну и највреднију целину комплекса, засновати на програмским опредељењима укључивања простора тврђаве у савремене функције, сходно изграђеним начелима коришћења споменичких целина истог типа у оквиру градских насеља.

У том смислу, основна концепција ревитализације Смедеревске тврђаве, повезана је са низом питања, од урбанистичких до радова на техничкој заштити и археолошких истраживања. Таква концепција се ослања на уређење простора града као парковског простора са садржајима који одговарају таквој, основној, намени и потребама презентације града као споменичке целине изузетног значаја.

Простор унутар бедема Тврђаве разматран је у посебном делу - План намене простора и објеката Смедеревског града – који је као носилац израдио Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево, аутор проф. др Јован Нешковић.

Заштићена околина Смедеревске тврђаве

У складу са вредновањем читавог простора заштићене околине Смедеревске тврђаве, предвиђено је деловање по секторима дефинисаним одређеним просторним склопом или споменичким својствима.

II УСМЕРЕНА УРБАНА ОБНОВА

Зона непосредног окружења Тврђаве и Зона приобалног појаса „Марине“ (Језаве)

Обухват

Обухвата две зоне из вредновања споменичког наслеђа - сектор, непосредно уз бедеме Тврђаве до улица Деспота Ђурђа, Саве Немањића, пруге у југоисточном делу и улице Шалиначке. Са истока зону затвара десна обала Језаве од Шалиначке улице до ушћа; са запада приобални појас од Дунава до улице Деспота Ђурђа, и улице Краља Петра.

Концепт заштите

Потребно је формирати просторе који са једне стране омогућавају неометену сагледивост споменика културе, а с друге стране, у функционалном смислу, допуњују потребе оваквог споменика.

Деловање

Уклонити постојеће неадекватне објекте у непосредном окружењу и формирати нове садржаје за потребе организованог коришћења Тврђаве. Предвидети и консолидацију водоодбрамбеног система. Свако деловање у овом сектору подлеже посебним условима службе заштите споменичког градитељства.

Објекти – очување

Објекте које треба очувати као споменички вредне су зграда у улици Саве Немањића 11, спомен плоча петојунским жртвама на улазу у Тврђаву и споменик петојунским жртвама у парку северно од Музеја. На њима и у њиховој околини је неопходно

предвидети стално одржавање и очување архитектонских карактеристика, уз могућу пренамену поменуте зграде.

Објекти - измештање

Потребно је изместити све неадекватне објекте из овог сектора: железничка станица са пратећим објектима, мрежа железничких колосека уз варошки бедем, магацини и складишта, индустријска лука и други објекти тог типа, аутобуска станица и неадекватни угоститељски објекти на ушћу.

Изградња

Могућност изградње се своди на постављање паркинга у нивоу постојећег терена, спортских терена у делу према Језави и марине са пратећим објектима. Предвидети и консолидацију водоодбрамбеног система ка граду, по свим наведеним правилима, уз могућност реконструкције ескарпе или контраескарпе ка вароши.

Уређење, инфраструктура

Потребно је сектор партерно уредити и нивелисати у складу са одређеном парковском концепцијом најужег дела комплекса, без елемената великих габарита који могу угрожавати сагледивост и целину споменичког комплекса. Отворена је могућност формирања саобраћајнице у јужном делу ове зоне деловања, на контакту са зоном урбаног система града.

Археологија

У овом сектору је приликом било каквих радова потребно предвидети претходно систематско археолошко истраживање или археолошко праћење током извођења земљаних радова.

Смедеревски град Ревитализација – идејна решења

Ревитализација Смедеревског града заснована је на програмским одређењима укључивања простора града у савремене функције сходно изграђеним начелима о коришћењу споменичких целина истога типа у оквиру градских насеља. У том смислу, основна концепција ревитализације Смедеревског града, повезана је читавим низом питања, од урбанистичких до радова на техничкој заштити и археолошких истраживања, јесте концепција уређења простора града као парковског простора са саджајима који одговарају таквој основној намени и потребама презентације града као споменичке целине изузетног значаја. Пројектним задатком дефинисани су карактеристични садржаји и на нивоу идејних решења (са елементима идејног пројекта) разматране и предложене могућности намене и локације тих садржаја како би се до доношења просторног плана посебне намене могли предузимати одређени радови на

уређењу града у складу са основном концепцијом његове заштите, презентације и ревитализације. Први део елабората односи се на концепцију ревитализације града као целине, односно план намене простора и објеката, док је у другом делу анализирано питање ревитализације и презентације Малог града као посебне целине, а на бази претходно дате одговарајуће документације постојећег стања која се односи на ова питања. Треба напоменути да су питања ревитализације била предмет и ранијих разматрања, а као најзначајнији документ тог типа био је „Генерални план заштите“ из 1978. године, рађен у оквиру Идејног пројекта заштите и презентације Малог града Смедеревске тврђаве за Завод за заштиту споменика културе града Београда - ООУР Смедерево. Што се тиче Малог града, опште прихваћена идеја да се Мали град користи као позорница за одржавања специфичних приредби у историјском амбијенту условила је и разматрање ових питања у оквиру наведеног пројекта из 1978. године који је служио као основа за израду детаљних пројекта заштите и презентације овог комплекса. У вези са таквом наменом било је предвиђено покривање једног дела приземља камене палате уз варошки зид. Идеја делимичне обнове ове палате разматрана је поново у Регионалном заводу за заштиту споменика културе Смедерево, 1990. године а у вези са завршном обрадом терена у Малом граду и извођењем канализационе мреже.

Вишегодишња разматрања питања ревитализације Смедеревског града, чији је део и наведена планска документација, имају посебан значај са становишта изграђивања основне архитектонске концепције коришћења Смедеревског града и усклађивања различитих гледишта у вези са његовом наменом. Иако питање везе града и насеља још није решено, створени су бројни нови услови од значаја за приступање планском и систематском коришћењу Смедеревског града и усклађивања различитих гледишта у вези са његовом наменом међу којима су посебно значајни: привођење крају радова на техничкој заштити на појединим секторима, већи обим изведених археолошких радова у Великом граду, измештање Старе железничке ложионице према Језави, доношење одлуке о чувању, одржавању и коришћењу Смедеревске тврђаве, организовање сталне чуварске службе, као и реализација одређених културно-уметничких и туристичких програма у Малом граду. У таквим условима показало се неопходним и сврсисходним доношење основних планова и решења систематског карактера у циљу утврђивања детаљних услова за савремено коришћење Смедеревског града и израду одређених пројеката те врсте, што је основни предмет овог елабората.

I План намене простора и објеката

Иако је Смедеревски град јединствена споменичка целина, основни приступ при изради плана намене простора и објеката састојао се у изради плана валоризације у циљу утврђивања одређених зона различитих по значају и визуелним вредностима у садашњим условима. Поред споменичких вредности, као основни критеријум за вредновање значаја појединих делова града, при утврђивању зона веће или мање вредности, укључивани су и тзв. негативни чиниоци, као што су неодговарајући садржаји и објекти, недовољна сагледивост града са карактеристичних тачака или

позиција, рђаво стање и угроженост појединих делова града, будући да радови на техничкој заштити још нису изведени и сл. Сходно томе, издвојене су две основне категорије простора, у оквиру којих је извршена даља подела, односно степеновање по вредности, као и тзв. неодговарајући простори и објекти. Мали град са непосредном околином и дунавски потес града представљају несумњиво делове највећег значаја и вредности, с тим што је на дунавском потесу неопходно извести и завршне радове на заштити кула према већ постојећем пројекту како би се обезбедила сигурност грађана на дунавском шеталишту. У истој категорији издвојени су простори на којима су се налазили неки значајнији делови градског насеља као што су претпостављени положај трга на коме се налазе остаци амама и где се могу очекивати и евентуални остаци Митрополијске цркве Благовештења, простор са остацима цркве, касније претворене у цамију у југоисточном углу града и простор на коме се налазила капија за лађе и где се налази очувана једна од две главне капије према вароши. Остали део града и унутрашњости и једним делом са спољне стране, вреднован је као подручје мањег значаја, с тим што је источни део од главне стазе у Тврђави простор веће сагледивости у односу на западни део, где је та сагледивост знатно умањена засадима и дрвећем које има управо парковски карактер. У оквиру овакве генералне поделе постоје и разлике које се односе на различито стање, степен очуваности и обављене радове на техничкој заштити зидова и кула и других објеката у Тврђави, а што је у непосредној вези са коришћењем Тврђаве и могућностима реализације како основног плана намене, тако и планирања свих даљих радова на ревитализацији простора и објеката.

Са становишта валоризације посебно су издвојени простори и објекти који не припадају архитектури Тврђаве, а који су и функционално и перцепцијски у супротности са карактеристичним вредностима Тврђаве, с тим што су укључени само они простори и објекти непосредно уз Језавски бедем (Стара железничка ложионица и трафо-станице).

На основу пројектног задатка, а у складу са основном концепцијом ревитализације и планом валоризације, сачињен је **План намене простора и објеката**, којим су предвиђене: глобалне намене површина, намене постојећих објеката, као и могућности локације нових објеката, укључујући и локацију неопходних санитарних просторија. Један од циљева Плана је стварање потребне подлоге за израду планова и пројеката инфраструктуре, за усмеравање даљих археолошких радова и радова на техничкој заштити (са могућношћу њиховог сукцесивног извођења), као и заштите града у целини којим би се обезбедили сигурносни услови у вези са коришћењем појединих простора и објеката.

У оквиру основне парковске намене утврђене су **главне комуникације**, делимично у складу са постојећим, али и у вези са обновом главних историјских праваца и распоредом карактеристичних садржаја у појединим деловима града које би биле основ за израду пројекта за функционално осветљење Тврђаве, израду пројекта за предвиђене намене у појединим секторима, као и опрему стаза одговарајућим парковским елементима (покретне клупе, корпе за отпатке). С тим у вези је и локација за две чесме

као и покретне киоске (на простору код главног улаза у Тврђаву) са облицима и наменом којима се неће деградирати први, непосредни контакт са спомеником културе (продаја сувенира, разгледница и сл.). Обрада стаза у начелу се предвиђа на начин којим ће се омогућити каснија археолошка истраживања, уколико није реч о просторима који су већ истражени и где се стазе могу обрадити на начин који има трајнији карактер.

Један од основних проблема везаних за комуникације јесте проблем главног прилаза Тврђави који је у садашњим условима сведен на један прелаз преко пруге, који и сам није довољно обезбеђен. Планом намене предвиђена је **обнова главних прилазних праваца** која је условљена измештањем железничке станице. У том контексту остварио би се и основни услов ревитализације повезивањем Тврђаве и насеља, пре свега на главном правцу који води из центра града на Варошку капију 1, која је предвиђена за обнављање, као и на Варошкој капији 2 где се предвиђа и делимична обнова некадашњег рова са мостом. Са овим је у непосредној вези и остваривање намене топовске куле 3, коју у садашњим условима због немогућности прилаза за снабдевање није могуће користити са предвиђеном наменом. Главни прилаз Тврђави повезан је и са обновом порушеног дела Тврђаве и капије. Са обновом ове капије отворио би се проблем уласка већих кола у простор Тврђаве, па се стога предвиђа да се на месту порушеног зида Тврђаве уз кулу 19 остави шири улаз, као и на дунавском зиду између кула 23 и 24. Ови пролази обрадили би се по посебном пројекту.

Главни прилаз у садашњим условима био би постојећи и за пешачки и за моторни саобраћај који, међутим, треба обезбедити на одговарајући начин с обзиром да прелази преко пруге. Од овог главног прилазног правца одвајао би се пут којим би се са спољне стране ескарпе могло доћи до топовске куле 2 код ушћа Језаве у Дунав ради снабдевања. Израда ове саобраћајнице повезана је са претходним утврђивањем целокупне трасе ескарпе сондажним истраживањима, како би се утврдио и евентуални старији систем одбране према Језави.

На простору уз ров пред Малим градом предвиђа се уређење шеталишта са цвећњацима и клупама за одмор, а са одговарајућом заштитном оградом према рову. На дунавском потесу уз обалу треба завршити шеталиште одговарајућим поплочавањем као и техничку заштиту кула према пројекту који је урађен у вези са заштитом од повишеног водостаја Дунава.

План комуникација повезан је и са извесним нивелисањем терена које не условљава обимније радове сем код главног улазног дела и на језавској страни, а у вези са могућностима и начином обнављања ескарпе на тој страни.

Систем комуникација предвиђен је и на шетној стази бедема Тврђаве, који је од посебног значаја са становишта презентације и разгледања Тврђаве, а који се на одређени начин повезује и са трасама комуникација на терену. Тај систем комуникација једним делом био је већ укључен у Генерални план заштите из 1978. године. Значај ове

комуникације је и у томе што је она повезана и са главним секторима за презентацију. Тако би уз главну капију после обнављања куле бр. 15 био омогућен излаз на градски зид према вароши, а затим преко куле бр. 20 (где би био излазак на кулу) могла би се остварити и веза са делом дунавског зида до куле бр. 24 на том зиду. С друге стране, предвиђа се и делимична комуникација на језавском зиду између угаоне куле бр. 10 (где би се као и на супротном углу могао остварити излазак на кулу) до куле бр. 7, односно до Језавске капије. Поред ових комуникација и у Малом граду су предвиђене комуникације, сем на дунавској страни, где је комуникација на нагнутом зиду, укључујући и донжон, искључена.

Сектори и објекти одређене намене

Основна подела по секторима дата је према различитим могућностима презентације историјског амбијента и архитектонско-археолошких остатака, као и могућностима уређења за рекреативне активности, одређене намене или повремене садржаје. У том смислу као сектор који има првенствено споменичку функцију издвојен је простор Малог града. На простору Великог града на основу досадашњих истраживања издвојена су три простора чија је примарна функција презентација остатака грађевина и историјски најзначајнијих делова града. Један од њих је централни простор на коме је вероватно био средњовековни трг и на коме се налазе остаци амама подигнутог убрзо после османског освајања и на коме је могућа локација Митрополијске цркве. Други простор је у југоисточном углу Тврђаве на коме се налазе остаци цркве, док је трећи простор у југозападном углу који се повезује са једном од главних улазних капија и капијом за лађе. Презентација ових простора повезана је са допунским археолошким истраживањима мањег или већег обима, док је презентација овог последњег повезана и са измештањем железничке пруге.

Основни простор за рекреативне активности предвиђен је у источном делу Великог града према Језавском беду, који је делимично археолошки истражен.

Централни део Великог града између ових сектора имао би парковски карактер са уобичајеним елементима таквог начина коришћења.

У Великом граду, у оквиру таквог основног распореда по секторима, могуће је уредити трим стазу, а предвиђена је и могућност изградње нових објеката, с тим што би у неким од њих био и јавни тоалет. Један од таквих објеката предвиђен је одмах лево од главног улаза уз кулу бр. 16 у коме би биле просторије службе чувања и одржавања, затим кафе-посластичарница, као и јавни WC. Зграда би могла бити изграђена као спратна са једноводним кровом прислоњеним на градски зид Тврђаве. Други објекат је музеј Тврђаве и његова локација повезана је са споменичким простором у југоисточном делу Тврђаве. И овај објекат би био изграђен као спратни са одговарајућом концепцијом везаном за његов основни садржај, који би, с обзиром на непосредну близину градског Музеја требало да има специфичну намену, првенствено археолошко-конзерваторског карактера у коме би се чували и излагали најкарактеристичнији предмети везани за историјат Тврђаве и формирана стална конзерваторска изложба

којом би се посетиоцима пружила могућност сагледавања стања, обима и начина извођења радова на заштити и обнови, уз могућност да се у оквиру исте зграде обављају и тематске изложбе, првенствено оне које нису заступљене у главној музејској згради Смедерева. Један део - лапидаријумски, овог музеја могао би бити постављен у просторијама палате у Малом граду. Програм овог објекта треба детаљније разрадити са свих аспеката које један објекат музејског типа Тврђаве може имати.

Уз Језавску капију предвиђен је могући објекат услужног типа са другим, сталним јавним тоалетом. У оквиру овог објекта решио би се излаз на градски зид. Сва три објекта по начину грађења могу одговорати бондручном начину грађења са стилизованим и наглашеним елементима од дрвета и са употребом камених зидова за поједине делове, а према посебним условима којима ће се истраживати складност уклапања ових објеката у тврђавску архитектуру.

Уређење унутрашњости града повезано је функционално са уређењем спољних делова и непосредне околине града. Основну функцију на дунавској страни имало би шеталиште са заравњеном површином уз главне градске зидове, условљено потребом завршавања већ наведених радова, посебно на техничкој заштити кула. На страни према вароши предвиђена је у начелу презентација некадашњег рова са водом и отварање главних прилазних праваца по измештању железничке пруге, са акцентом на сагледивост Тврђаве са правца некадашњег градског поља, без објеката и без високог растиња. На језавској страни предвиђа се презентација и делимична обнова некадашњег система одбране. На једном делу овог простора, између Тврђаве и марине предвиђено је подручје намењено рекреативно-спортским активностима. У складу са конзерваторским начелима, основни услов је да ови терени имају аматерски, а не професионални карактер. Зграда Старе железничке ложионице, међутим, са становишта локације и волумена представља неодговарајући објекат уз Тврђаву, па је сходно томе, као и извесним специфичностима њене архитектуре, потребно размотрити могућности или њеног измештања са овог подручја или прикладније намене. Уз овај објекат предвиђено је амфитеатрално уређење простора, којим би се, с једне стране, омогућило коришћење овог простора за извесне намене које нису примерене да буду у Малом граду, а с друге стране степенастим обликовањем терена решио би се на повољнији начин излаз на шеталиште изнад језавске марине, уз истовремено делимично заклањање великог волумена индустријског објекта ложионице.

II Ревитализација и презентација Малог града

Са становишта намене, Мали град је дефинисан као простор историјског амбијента у коме је могуће одржавати различите приредбе културног садржаја - драмске, музичке, рецитале, предавања и сл., уз одређене музејско-конзерваторске садржаје, као и одређене намене редовне школске наставе.

Основна питања ревитализације и презентације Малог града односила су се на истраживање могуће локације повремене позорнице као и решавање пратећих садржаја,

пре свега на простору палате уз јужни зид. Анализа ових питања повезана је како међусобно, тако и са другим питањима презентације, а првенствено са предвиђеним комуникацијама на градским зидовима, питањима презентације грађевина и могућностима делимичне обнове камене палате, као и везе са обалом која се предвиђа за адаптацију за нове намене.

Основно начело у вези са одржавањем представа у Малом граду је флексибилност и разноврсност позиције гледалишта и простора за извођење, зависно од карактера представа. При томе се као основни услов мора имати у виду да представе у Малом граду по свом садржају одговарају значају и вредности овог историјског амбијента. У том смислу посебно је значајно истаћи могућност организовања представа историјских драма, као и музичких приредби које се односе на тзв. класични репертоар - концерти, хорови, рецитали поезије и др., при чему се један део ових приредби може везати за програме Смедеревске јесени, али и уз стварање одређених сталних културних манифестација.

Враћајући се на питање локације позорнице, једна од основних варијанти је да за одређене приредбе, поготову оне камерног карактера, није потребно постављати било какве бине будући да се у ту сврху могу користити поједини виши нивои у унутрашњости града који су саставни део презентације некадашњих грађевина, као и степеништа (нпр. за хорове, рецитале и сл.).

Што се тиче варијанти које подразумевају постављање позорнице - бине, разматране су и издвојене три основне могућности:

– варијанта "А" - са локацијом бине у предњем делу дворишта и гледалиштем на простору према Језавском зиду, а са бином од око 90 m² и гледалиштем од око 700 места. У овој као и у осталим варијантама један од основних услова је да позорница, бина и гледалиште не могу имати стални карактер, већ монтажно-демонтажни, тако да се по одржавању одређене манифестације могу демонтирати. То ће несумњиво утицати на избор одређених елемената који се лако могу постављати и демонтирати (и складиштити ако не у целини оно већим делом у просторијама камене палате за то одређеним). Други услов односи се на потребу да се очувају слободне све комуникације које воде до капија, степеништа, као и просторија у јужној палати, уз очување слободног простора палате са двораном деспота Ђурђа Бранковића и њене презентације;

– варијанта "Б" - са локацијом бине уз језавски зид површине и до 120 m² и гледалиштем са око 500 места. На истом плану приказана је и једна од могућности одржавања истовремених хорских приредби (или рецитала) са позицијом хора на каменом степеништу и местима за седење на простору дворане (око 90 места). Ова варијанта може се оценити и као најповољнија у функционалном смислу, као и са становишта очувања слободних комуникација унутар града;

– варијанта "В" - овом варијантом анализирана је могућност локације бине уз донжон кулу (површине од око 90 m²), у ком случају би гледалиште могло имати око 400 места. Иако ова локација има извесне повољности у односу на локацију "А", положај бине пресеца комуникациону везу од главног улаза до угаоног степеништа код донжона, па је са тог аспекта и најнеповољнија и могла би се прихватити само изузетно, уколико то карактер приредбе условљава (веза бине са степеништем уз донжон и платформом до бифоре палате).

Посебне анализе са одговарајућим идејним решењима односе се на простор на коме се налазе остаци палате - уз јужни зид града. У свим варијантама предвиђена је делимична обнова остатака ове палате чиме би се добила како одговарајућа презентација ове грађевине и њене првобитне архитектуре, тако и неопходни простори за пратеће садржаје у вези са коришћењем Малог града. У свим варијантама предвиђа се обнова и покривање равним кровом просторије 4, чиме би се добила затворена просторија која би се могла користити за различите намене, првенствено за школска предавања, али и за предавања друге врсте, рецитале, приредбе камерног карактера и сл. Овако адаптирана просторија могла би да има око 100 места.

Могућност овакве делимичне обнове палате предложена је на основу анализа њене првобитне архитектуре, приказане на одговарајућим плановима основа, пресека и изгледа. Очуваност ове палате готово у висини приземља и са два степеништа омогућује да се добију основни подаци и о спратном делу ове грађевине, с тим што у вези са детаљима обраде и отворима нема поузданих података. Остаци међуспратне конструкције у кули бр. 5 указују да је у овој кули била веза са градским зидом за разлику од кула бр. 4 и бр. 3 где је слично степениште постојало тек изнад градских зидова. Сходно томе, могло се закључити да је изнад просторије 1 на спрату постојао трем за везу дворишта и куле бр. 5, а да су клозети у кулама бр. 4 и бр. 3 били функционално повезани са стамбеним просторијама на спрату палате. С обзиром да су подаци о спратном делу недовољни за предузимање поступка рестаурације, то би делимична обнова била према методу обнављања основних облика, тако да би конзерваторски услови везани за даљу фазу пројектовања били засновани на начелима која се односе на ову врсту обнављања.

Са становишта намене, просторија 1 била би у функцији коришћења Малог града за представе и друге културне садржаје (укључујући поред наведених и изложбе) и у том смислу извршене су анализе различитих могућности њеног коришћења како би се дошло до најповољнијег идејног решења које би било основ за израду пројектне документације.

Варијанта "А" - Основна карактеристика овог решења везана је за решавање тоалета за посетиоце у углу између палате и куле бр. 5. Мали простор условљава изградњу тоалета у два нивоа, као и неповољни приступ, иако би се са становишта коришћења просторије добијала највећа површина за смештај монтажних елемената бине и столица. Недостаци везани за локацију тоалета условљавали су испитивање могућности

њиховог смештаја у просторији 1. Тако је варијантом "Б" представљено решење којим се клозети предвиђају у предњем, а остава у задњем делу просторије, али је таква позиција WC-а у предњем делу оцењена као неповољна. Као најповољније решење оцењена је варијанта "В" којом је предвиђено да се тоалет за посетиоце постави у дну просторије, а да се у предњем делу организује остава за смештај столица и монтажних елемената бине, уз коришћење и слободног улазног дела који је повезан са наткривеним делом просторије 2, који би првенствено служио као заклон од кише и невремена. Ово решење прихватљиво је и из разлога што би се тиме тоалет у Малом граду користио само у оквиру одржавања одређених манифестација и не би имао карактер јавног тоалета што би било неповољно у овом простору, а не би било ни непоходно с обзиром на предвиђену изградњу два јавна тоалета у Великом граду и уз могућност да се санитарне просторије у адаптираној топовској кули бр. 2, која је у непосредној близини, такође користе.

Намена спратног дела анализирана је варијантом "А" и варијантом "В" са малим разликама, с тим што је решење предложено варијантом "В" оцењено као повољније и оно се предлаже за усвајање. Наиме, уместо две просторије на спрату које би служиле као гардеробе, са одговарајућим минималним величинама санитарних просторија за извођаче, варијантом "В" предвиђено је да се исти простор на спрату подели на три дела: женску гардеробу, мушку гардеробу и простор за реквизите, с тим да се две просторије повежу међусобно и користе као вишенаменски простор за предавања и изложбе, како би простор на спрату могао бити коришћен током целе године и не само у време одржавања културних манифестација.

На спрату би изнад дела просторије 2 била отворена тераса, функционално повезана са степеништем којим се излази на спрат, а преко трема са степеништем у кули бр. 5. Простор куле бр. 4, повезан са терасом, предвиђа се као просторија за чувара (са могућношћу да у овој просторији буде приручни кафе за извођаче, искључиво у време одржавања културних манифестација).

На основу извршених анализа и ранијих архитектонских решења сачињен је синтезни план ревитализације и презентације Малог града са следећим основним садржајима:

1. Постојећа презентација палате са двораном деспота Ђурђа Бранковића. С обзиром на значај и положај уз нагнути зид, овај простор не сме се покривати, нити оптерећивати.
2. Планирана монтажна платформа којом би се остварио приступ до прве бифоре у циљу презентације, а повезивањем са донжоном омогућило би се и сагледавање свода донжона после дефинитивних радова на његовој техничкој заштити. Ова платформа предвиђена је још ранијим идејним пројектом презентације и заштите Малог града (из 1978. године), с тим што би сада била незнатно модификована са становишта положаја степеништа за излазак на ову платформу. Конструкција предвиђена од челичних елемената могла би се задржати,

платформа би имала карактер повремене, а не сталне платформе која се не би ослањала на нагнути зид, а која би се у целини решила посебним пројектом.

3. Предложена делимична обнова јужне палате са следећим основним садржајем:
 - просторија покривена равном савременом конструкцијом на месту некадашње дрвене међуспратне конструкције са основном наменом за предавања и изложбе. Горња површина која би имала приступ била би поплочана каменим плочама;
 - лапидаријум на отвореном делу палате са експонатима уз обимне зидове;
 - пратећи садржаји у функцији ревитализације Малог града у угаоном делу палате, према варијанти "В" с тим што је у I фази могућа делимична обнова само приземља са основним садржајима.
4. У време површинске обраде дворишта Малог града није извршена одговарајућа презентација зграде уз језавски зид, па се стога предвиђа презентација уз израду степеништа којим би се омогућио излазак на виши плато постављен уз овај зид.
5. Адаптација топовске куле са терасом за туристичко-угоститељску намену, која је укључена у план с обзиром на њену функционалну повезаност са коришћењем простора Малог града.
6. Простор предвиђен за лоцирање повремене позорнице дефинисан је на основу извршених анализа, обухватајући и гледалиште и бину са основним условом да је бина монтажно-демонтажног карактера а гледалиште са покретним столицама, како би се по обављеној манифестацији целокупни унутрашњи простор ослободио смештајем покретних елемената у за то предвиђене оставе у каменој палати. За локацију бине користити првенствено положај уз језавски зид према варијанти "Б" која је оцењена као најповољнија, не искључујући ни другачије положаје бине, али само у оквиру простора одређеног за лоцирање повремене позорнице.

Излази на градске зидове и комуникације на градским зидовима и кулама одређени су према ранијем плану који је највећим делом био изведен. С тим у вези, основни услов коришћења ових комуникација је обнављање свих изведених конструкција које су у међувремену пропале или уништене, као и завршетак свих завршних заштитних радова који су планирани а нису изведени, што се посебно односи на затварање прилаза на нагнути зид постављањем гвоздене решетке са службеним пролазом на почетку тог зида код великог каменог степеништа, извођење завршних радова у циљу повољнијег одвођења воде са појединих делова кула и шетних стаза на градским зидовима, укључујући и све друге радове у домену заштите и редовног одржавања конструкција на овим комуникацијама. То се односи и на површинске комуникације, с тим што је на том нивоу потребно извести канале за одвођење површинске воде из Малог града а на простору код главне капије, према израђеном решењу.

ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ

Елаборат о ревитализацији Смедеревског града, рађен на нивоу идејних решења (са елементима идејног пројекта за поједине намене у Малом граду) представљао би основу за реализацију једног одређеног концепта који је изграђиван годинама и на основу којег би се могли усмерити даљи радови различитог карактера везани за његову реализацију. Иако нису створени сви одговарајући услови, дугогодишњи радови на техничкој заштити, као и археолошка истраживања омогућили су како доношење генералних решења тако и конкретних предлога за адекватно коришћење овог простора у склопу савременог насеља, уз основне услове очувања и презентације значаја Тврђаве као историјског језгра развоја насеља Смедерева, али и у ширим оквирима, његовог значаја као последње престонице средњовековне Србије пре пада под турску власт 1459. године. У том контексту могу се као основни закључци навести следећи:

- Оријентација ка измештању железничке станице и пруге као један од најзначајнијих чинилаца у вези са остваривањем историјске и функционалне везе Смедеревског града и насеља. Измештање ложионичког простора на језавској страни, чиме је знатно побољшана могућност ревитализације, говори у прилог таквим дугогодишњим настојањима.
- Извођење завршних и преосталих радова којима би се омогућило затварање тврђавског простора и планирање редоследа радова на техничкој заштити у циљу обезбеђења најугроженијих делова града и безбедности коришћења одређених простора.
- Планирање систематских археолошких истраживања у складу са планом намене простора и објеката како би се у најскорије време могли реализовати најзначајнији радови на презентацији и у Великом граду, на простору једног од најзначајнијих насеља средњовековне Србије.
- Извођење завршних и преосталих радова на техничкој заштити у Малом граду са делимичном обновом јужне палате у циљу ревитализације једног, у европским размерама значајног, историјског амбијента из средњег века. У том смислу треба укључити и све завршне радове у непосредној околини - обраду шеталишне стазе према Дунаву, обнову топовске куле уз претходну заштиту и замену дрвене конструкције где је то неопходно, заштитне радове на ескарпи према Језави, и сл.
- Парковско уређење Великог града и непосредне околине и одржавање затрављених површина без изградње сталних објеката сем оних на планираним местима и уз одређене конзерваторске услове, како би се омогућило једновремено коришћење града као целине и даља археолошка истраживања која подразумевају и дужи временски период. У том смислу посебно је значајно трасирати главне комуникације које би допринеле функционалном коришћењу Тврђаве са одређеним садржајем и приступити изради одговарајућих пројеката инфраструктуре.
- Израда пројеката по секторима у оквиру основне намене простора и објеката са чијом би се реализацијом оствариле оптималне могућности коришћења Смедеревског града.

ревског града у краћем временском периоду и са разноврсним садржајима, примереним и значају града као и потребама његовог становништва.

- Афирмација управљања Тврђавом на начин којим би се избегла парцијална решења и обезбедила, поред заштите, ревитализација и презентација примерена вредности Смедеревског града као споменика културе изузетног значаја, а који би се по измештању железничке пруге и других неодговарајућих објеката у непосредној околини могао предложити и за уписивање на листу светске културне баштине.
- За све интервенције у простору Смедеревског града и његове непосредне околине неопходно је обратити се надлежном заводу за заштиту споменика културе за утврђивање мера техничке заштите за планиране радове.

В.Д. ДИРЕКТОРА
Дејан Радовановић